

JACEK DWORZECKI¹
IZABELA NOWICKA²

DZIAŁANIA Z ZAKRESU PREWENCJI KRYMINALNEJ ORAZ TERAPIE LECZNICZE PODEJMOWANE Z UDZIAŁEM OFIAR I SPRAWCÓW PRZESTĘPSTW SEKSUALNYCH NA TERENIE REPUBLIKI SŁOWACKIEJ ZARYS PROBLEMATYKI

Opinia publiczna, zwłaszcza za pośrednictwem środków masowego przekazu, codziennie jest informowana o ujawnieniu, m.in. przez organy ścigania, różnych kategorii czynów zabronionych, w tym również przestępstw o charakterze seksualnym. Zdecydowana większość obywateli jest silnie wzburzona informacjami o tego typu poważnych przestępstwach, jakimi są np.: wykorzystywanie seksualne dzieci, zgwałcenie, przemoc seksualna czy kazirodztwo. Publikacja informacji o takich zdarzeniach zmusza normalnie myślącego człowieka do refleksji nad tragizmem tej sytuacji, w której ofiara zawsze zostaje okaleczona — nierzadko na całe życie (zwłaszcza w sferze psychicznej), a sprawca — dążąc do zaspokojenia po raz kolejny swojego niekontrolowanego popędu seksualnego — najczęściej krzywdzi kobiety, osoby nieletnie czy dzieci (bardzo często własne).

Problematykę przestępczości seksualnej autorzy postrzegają jako niezwykle rozległe i złożone zagadnienie. W związku z tym niniejsze opracowanie jest próbą zasygnalizowania tylko wybranych aspektów skorelowanych wokół ww. obszaru problemowego a dotyczących działań i inicjatyw profilaktycznych oraz terapeutycznych podejmowanych na terenie Słowacji wobec ofiar i sprawców przestępstw seksualnych. Z uwagi na przyjęte ramy objętościowe niniejszego tekstu w materiale wykorzystano tylko wybrane dane statystyczne pochodzące z Centralnego Rejestru Korpusu Policji Republiki Słowackiej odnoszące się do przestępstw seksualnych, a sama kwestia prewencji kryminalnej zasadniczo odnosi się do rozwiązań przyjętych i stosowanych na terenie Republiki Słowackiej. Tekst, który

---

¹ Dr hab. Jacek Dworzecki, prof. WSPol — Instytut Nauk Społecznych, Wydział Administracji, Wyższa Szkoła Policji w Szczytnie.

Adres do korespondencji: <j.dworzecki@wspol.edu.pl>.

² Dr hab. Izabela Nowicka, prof. WSPol — Instytut Prawa i Administracji, Wydział Administracji, Wyższa Szkoła Policji w Szczytnie.

Adres do korespondencji: <i.nowicka@wspol.edu.pl>.

został stworzony na podstawie słowackiej i czeskiej literatury przedmiotu, jest kierowany do osób naukowo i zawodowo zajmujących się problematyką przestępczości, do studentów kierunków: kryminologia, prawo, psychologia, jak również do wszystkich innych czytelników, którym kwestie bezpieczeństwa publicznego są szczególnie bliskie.

Pojęcie prewencji kryminalnej w kontekście przestępczości seksualnej

Tytułem wprowadzenia do omawianej w dalszej części opracowania problematyki, należy przybliżyć pojęcie prewencji kryminalnej — postrzeganej przez pryzmat obowiązujących na Słowacji regulacji w tym obszarze, a także pojęcie wykorzystywania seksualnego.

Pojęcie prewencji kryminalnej z punktu widzenia słowackich ekspertów zajmujących się tą problematyką, jak również i podmiotu oddziaływania, tj. społeczeństwa, dotyczy naukowo uzasadnionego, świadomego, celowego, zaplanowanego i skoordynowanego instytucjonalnego oddziaływania, mającego na celu efektywne zapobieganie, ograniczanie lub eliminowanie przyczyn i czynników towarzyszących przestępczości. W ramach owego profilaktycznego działania podejmuje się również inicjatywy mające na celu wspieranie czynników i warunków (np. środowiskowych) o antykryminogennej proweniencji³.

Prewencja kryminalna ma dwa aspekty. Pierwszym aspektem jest jej zorientowanie na trzy podstawowe obiekty oddziaływania, tj. na sprawców przestępstw, na warunki i sytuacje, w których doszło do przestępstwa oraz na ofiary przestępstwa. Klasyfikacja prewencji kryminalnej, opierając się na meritum działań zapobiegawczych, dzieli ją na profilaktykę społeczną, prewencję sytuacyjną oraz zapobieganie wiktymizacji.

Profilaktyka społeczna polega na kompleksowym zapobieganiu wszystkim patologiom społecznym, w tym również i przestępczości. Jest immanentnym komponentem profilaktyki społecznej, a jej kluczowym zadaniem jest zmiana niekorzystnych warunków środowiskowych na warunki umożliwiające obywatelom rozwój w obszarze ekonomicznym, socialnym, wychowawczo-edukacyjnym, kulturalnym, na rozwój zawodowy, na wytworzenie warunków do kreatywnego wykorzystania czasu wolnego, na podniesienie poziomu życia, na swobodny rozwój w sferze życia duchowego, na humanizację przestrzeni publicznej, na poprawę warunków życia obywateli jako jednego organizmu społecznego, a także na procesy socjalizujące, resocjalizujące i integrujące jednostki w szerszej zbiorowości ludzkiej.

Prewencja sytuacyjna jest stricte zorientowana na przestępczość, na ochronę porządku publicznego, zdrowia, życia i mienia osób cywilnych i prawnych, przy uwzględnieniu doktrynalnych rozwiązań z zakresu bezpieczeństwa i przy wykorzystaniu dostępnych technicznych i fizycznych środków ochrony.

---

³ J. Bubelíny, *Prevenencia kriminality (základy kriminálnej prevencie a preventológie s aplikáciami na činnosť verejnej správy a polície)*, Bratislava 2001, s. 8–9.

Zapobieganie wiktyimizacji opiera się na inicjatywach profilaktycznych mających na celu wyeliminowanie lub znacząco obniżenie czynników ryzyka warunkujących zaistnienie sytuacji, w której osoba staje się ofiarą przestępczości.

Drugim aspektem prewencji kryminalnej jest fakt, że wśród adresatów działań, do których kierowane są inicjatywy w zakresie profilaktyki społecznej, prewencji sytuacyjnej i zapobiegania wiktyimizacji, można realizować inicjatywy w ramach prewencji pierwszorzędowej, drugorzędowej i trzeciorzędowej.

Prewencja pierwszorzędowa swoim zasięgiem oddziałuje na społeczeństwo w ujęciu zbiorowym, a podmioty oddziaływania profilaktycznego (obywatele) nie musiały mieć dotychczas kontaktu z przestępczością. Istota tej formy oddziaływania polega na kształtowaniu świadomości społecznej w zakresie obowiązujących regulacji i przepisów prawa. Na poziomie wpisującym się w obszar pierwszorzędowej profilaktyki, Rada Ministrów Spraw Wewnętrznych państw członkowskich Unii Europejskiej stworzyła w 1993 r. zbiór zasad przydatnych w zapobieganiu wykorzystywaniu seksualnemu, w tym⁴:

- propagowanie za pomocą środków masowego przekazu informacji o prawach wypływających z Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka oraz Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, w tym podnoszenia świadomości społecznej o prawach dzieci do życia wolnego od zaniedbań, znęcania i wykorzystywania;
- stwarzania przez państwa dogodnych warunków socjalnych, ekonomicznych, czy w zakresie opieki zdrowotnej, ułatwiających rodzicom zapewnienie należytej opieki nad dziećmi;
- edukowanie dzieci i młodzieży w zakresie prawa do życia wolnego od wykorzystywania;
- inicjowanie rozwiązań prawnych i doktrynalnych mających na celu minimalizację przemocy występującej w społeczeństwie.

Immanentnym elementem prewencji pierwszorzędowej jest także permanentne oddziaływanie najbliższego otoczenia (rodziców, opiekunów prawnych, nauczycieli, członków najbliższej rodziny) na osobowość dziecka w taki sposób, aby wytworzyć u niego wysoki poziom samoświadomości, uzmysłowić i ugruntować wiedzę o przynależnych mu prawach oraz wykształcić u niego umiejętności i mechanizmy obronne, dzięki którym dziecko będzie zdolne do ochrony (oczywiście w określonym zakresie) swojego bezpieczeństwa.

W realiach Republiki Słowackiej prewencja pierwszorzędowa odnosząca się do ochrony przed wykorzystywaniem seksualnym jest kierowana przede wszystkim do dzieci poniżej 15 roku życia. Inicjatywy podejmowane w ramach ww. profilaktyki są realizowane w kilku obszarach, w tym:

- Wychowanie i edukacja dzieci, co stanowi fundament działań prewencyjnych mających na celu ochronę przez przestępczością seksualną.

---

⁴ J. Dunovský, Z. Dytrych, Z. Matějček, *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*, Praga 1995, s. 53.

Profilaktyka przed przestępczością seksualną jest z pedagogicznego punktu widzenia komponentem procesu wychowania i edukacji dzieci i młodzieży, przy czym jest jednocześnie częścią procesu edukacji seksualnej realizowanego w ramach zajęć dydaktycznych w ramach takich przedmiotów, jak np. biologia, wiedza o społeczeństwie czy przyrodoznawstwo.

- Edukacja rodziców, przyszłych pedagogów i nauczycieli o wskaźnikach i zagrożeniach skorelowanych z przestępczością seksualną.
- Edukacja pracowników administracji państwowej i samorządowej jak również wolontariuszy i członków stowarzyszeń (m.in. urzędników, pracowników opieki społecznej i opieki zdrowotnej) o zagrożeniach i formach przestępczości seksualnej (w tym również o ofiarach i sprawcach tej kategorii przestępczości).
- Uświadamianie społeczeństwa przez media o istocie i powadze zagrożeń związanych z przestępczością seksualną. Rola współczesnych mediów w kształtowaniu opinii publicznej, w tym w uzmysławianiu obywatelom zagrożeń płynących z przestępstw seksualnych czy obowiązku respektowania praw dziecka jest nieoceniona. Ta forma działań postrzegana jako edukacja medialna, odgrywa współcześnie w każdym nowoczesnym społeczeństwie pierwszoplanową rolę⁵.

Prewencja drugorzędowa jest stricte zorientowana na tzw. grupy ryzyka lub osoby potencjalnie mogące stać się sprawcą lub ofiarą przestępstwa seksualnego, a także na kryminogenne determinanty, warunki (osobowościowe, środowiskowe) i sytuacje (otoczenie), które w konsekwencji mogą wygenerować zagrożenie wystąpienia tego rodzaju czynów zabronionych. Odwołując się do terminologii wykorzystywanej w psychologii, a skorelowanej wokół omawianej problematyki, do kryminogennych determinantów zaliczymy zarówno te o endogennym (np. właściwości charakterologiczne dziecka), jak i egzogennym charakterze (np. środowisko rodzinne, w którym dziecko przebywa i wchodzi w interakcje ze sprawcą, względnie cechy osobnicze sprawcy).

Problematykę prewencji drugorzędowej w kontekście zapobiegania przestępczości seksualnej, można również postrzegać przez pryzmat występowania czynnika ryzyka, który warunkuje zaistnienie tej kategorii czynów karalnych. Do owych czynników ryzyka czescy i słowaccy specjaliści zaliczają:

- Czynniki dziecięcy, w tym wiek i zachowanie się dziecka. Z punktu widzenia zagrożeń warunkujących zaistnienie przestępstwa wykorzystania seksualnego dzieci, wiek (zwłaszcza przedszkolny) jest jednym z kluczowych elementów. Ponadto, jak wskazują Jiří Dunovský, Zdeněk Dytrych i Zdeněk Matějček, istotnym czynnikiem przyciągającym zagrożenie jest wygląd i zachowanie się dziecka. Zagrożone są dziewczynki o wyraźnie kobiecych kształtach i przejawiające tzw. uwodzicielskie, kokietujące zachowania⁶. Vladimír Täubner wskazuje również na zwiększone zagrożenie przestępstwami

⁵ V. Täubner, *Prevence sexuálního zneužívání dětí* [w:] P. Weiss (red.), *Sexuální zneužívání dětí*, Praga 2005, s. 59.

⁶ J. Dunovský, Z. Dytrych, Z. Matějček, *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*, Praga 1995, s. 109.

- seksualnymi dziećmi z niższym niż przeciętny rozwojem intelektualnym, ponieważ trudniej im zidentyfikować niebezpieczeństwo a także są łatwiej przystępne. Dzieci chore także stają się częstym obiektem przestępstw seksualnych z uwagą na ich obniżone możliwości do samochrony.
- Dorosłych, w tym osoby dorosłe z grupy tzw. wysokiego ryzyka, które pasują do społecznego stereotypu niedostosowania społecznego, jak i osoby niczym szczególnym się niewyróżniające, tzw. przeciętni przedstawiciele społeczeństwa. Jako źródła teoretycznego zagrożenia w kategorii przestępstwa wykorzystania seksualnego dzieci, nasuwają się nie tylko dorośli funkcjonujący na marginesie życia społecznego, ale także osoby dorosłe z kręgu najbliższego otoczenia (rodzina, sąsiedzi, znajomi), które mają łatwy, niczym nieograniczony dostęp do dziecka. Do tego grona można również zaliczyć wszystkie inne osoby, które z racji np. wykonywanego zawodu, mają kontakt z najmłodszymi przedstawicielami społeczeństwa. Zdaniem V. Täubnera w ramach prewencji drugorzędowej należy podejmować działania mające na celu racjonalne i ukierunkowane identyfikowanie osób (grup) wysokiego ryzyka, a następnie wdrażanie systemowych rozwiązań i strategii o pedagogicznym, socjalnym, medycznym albo prawnym charakterze, które pomogą zminimalizować lub wyeliminować ryzykowne zachowania konkretnych osób⁷. Natomiast J. Dunovský, Z. Dytrych i Z. Matějček do tzw. osób dorosłych wysokiego ryzyka (w przeważającej mierze są to mężczyźni) zaliczają osoby cierpiące na zaburzenia seksualne (dewianci seksualni), mężczyzn w starszym wieku z ograniczoną kontrolą instynktownych reakcji psychosomatycznych (np. warunkowanych popędem płciowym), mężczyzn nadaktywnych seksualnie, alkoholików, osoby uzależnione od środków psychoaktywnych i narkotyków⁸. W ramach prewencji drugorzędowej wymierzonej przeciwko przestępstwom o seksualnym podłożu, bardzo ważną rolę odgrywają poradnie pedagogiczno-psychologiczne, poradnie seksuologiczne i psychiatryczne, których zadaniem jest identyfikowanie oraz diagnozowanie potencjalnych sprawców i eliminowanie ich dewiacyjnych zachowań.
  - Rodziny ryzyka socjalnego (dysfunkcjonalne). V. Täubner to środowisko identyfikuje jako egzogenną multiczynnikową niewiadomą, która jest kształtowana: indywidualnymi zmiennymi (np. izolacja społeczna sprawcy/ofiary, obniżone zdolności poznawcze sprawcy/ofiary, wykorzystanie sprawcy w dzieciństwie itp.), rodzinnymi zmiennymi (np. wartości rodzinne akceptujące przemoc seksualną) i społecznymi zmiennymi (np. społeczeństwo akceptujące przemoc seksualną i seksualizację zachowań oraz antyspołeczne zachowania w grupie rówieśniczej). W ramach prewencji drugorzędowej istotną kwestią jest wytworzenie systemu kontroli społecznej (instytucje społeczne, pedagogiczne, opieka zdrowotna), którego reprezentanci (pracownicy, decydenci) byłiby zdolni do szybkiego a jednocześnie wiarygodnego rozpoznania rodzin dysfunkcyjnych (w tym

⁷ V. Täubner, *Prevence sexuálního...*, wyd. cyt., s. 79.

⁸ J. Dunovský, Z. Dytrych, Z. Matějček, *Týrané, zneužívané...*, wyd. cyt., s. 109.

- w kontekście występowania przestępstw seksualnych), dzięki czemu wyeliminowano by zagrożenia tą kategorią czynów zabronionych;
- Sytuacje (otoczenie) wysokiego ryzyka, w których ofiara może być bezpośrednio zagrożona przestępstwem seksualnym. Michele Elliott do takiego otoczenia ryzyka zalicza ogólnie dostępne miejsca publiczne np. windy, schody (gdzie dochodzi do zgwałceń, ekshibicjonizmu), toalety publiczne (pedofilia, masochizm, sadyzm), transport publiczny (w środkach transportu, na stacjach, przystankach, w toaletach), otwarte obiekty sportowe (stadiony, boiska, skateparki itp.) lub parki miejskie⁹.

W ramach prewencji drugorzędowej bardzo ważne znaczenie ma wychowanie seksualne, które u dzieci m.in. rozwija umiejętności prowadzące do szybszego identyfikowania sytuacji stwarzających zagrożenia, umożliwia nabycie wiedzy pozwalającej na skuteczniejszą samoochronę oraz opanowanie sytuacji niebezpiecznej. Podejmowane inicjatywy, dzięki którym podmioty (przede wszystkim dzieci, kobiety) podnoszą swój poziom wiedzy i umiejętności szybkiej reakcji na zaistniałe pejoratywne sytuacje, niestety nie dają pełnej gwarancji uniknięcia czy wyeliminowania zagrożeń skorelowanych wokół problematyki przestępczości seksualnej.

Prewencja trzeciorzędowa dotyczy osób (grup), które dopuściły się już przestępstwa lub też stały się jego ofiarami. Inicjatywy podejmowane w ramach tego obszaru działań profilaktycznych odnoszą się także do sprawców powracających do przestępstwa (recydywistów). Opublikowane wyniki badań naukowych dotyczących przestępczości seksualnej wskazują na bardzo wysoką liczbę ofiar przyporządkowanych jednemu sprawcy tej kategorii przestępczości. Gene. G. Abel z Instytutu Psychiatrycznego w Nowym Yorku w swoim opracowaniu pt. *Stop Child Molestation Book* konstatawał, że przestępcy seksualni przed ujawnieniem pozostawiają średnio siedemdziesiąt trzy swoje ofiary¹⁰. Powyższa teza jest mocno alarmująca, a na potwierdzenie jej rozmiaru może wpływać m.in. fakt, że przestępcy seksualni potrafią doskonale maskować swoje postępowanie.

Niezwykle istotną kwestią, która stanowi wiodący przedmiot prewencji trzeciorzędowej, jest ograniczenie występowania wtórnej wiktyimizacji ofiar przestępczości seksualnej. Zdaniem V. Täubnera, w razie zaistnienia wykorzystania seksualnego dziecka, konieczne jest podjęcie kroków zapobiegawczych przez kompetentne instytucje w jednym z dwóch możliwych kierunków:

1. Dziecko pozostanie dalej w rodzinie, bowiem to rodzina stanowi gwarancję jego bezpieczeństwa, natomiast sprawca nie ma możliwości ponownego oddziaływania na ofiarę.
2. Wykorzystane dziecko nie pozostanie dalej w rodzinie, ponieważ nie daje ona gwarancji jego bezpieczeństwa, a zagrożenie ponowną krzywdą jest bardzo wysokie¹¹.

Odnosząc się do powyższej kategoryzacji działań profilaktycznych, należy wskazać, że od inicjatyw podejmowanych w ramach prewencji

⁹ M. Elliott, *Jak ochránit své dítě*, Praga 1995, s. 121–124.

¹⁰ G.G. Abel, *Stop Child Molestation Book*, New York 1986, s. 117–131.

¹¹ V. Täubner, *Prevence sexuálního...*, wyd. cyt., s. 85.

pierwszorzędowej do realizowanych działań w obszarze prewencji trzeciorzędowej, zmienia się nie tylko obiekt oddziaływania, ale również stosowane formy i metody pracy interweniujących instytucji, podmiotów czy organizacji.

Analiza statystyczna wybranych kategorii przestępczości na Słowacji

Zjawisko przestępczości jest immanentnym elementem każdego współczesnego społeczeństwa. Ten nieakceptowany aspekt ludzkiej egzystencji, określane również mianem pejoratywnego, społeczno-prawnego fenomenu, w ostatnich dziesięcioleciach staje się jednym z największych potencjalnych zagrożeń, które mogą realnie wpłynąć na demokratyczne podstawy funkcjonowania wielu krajów.

Przemiany polityczne i społeczne, jakie miały miejsce w latach 80. i na początku lat 90. ubiegłego stulecia w wielu krajach Europy środkowej i wschodniej, mimowolnie wygenerowały również wzrost zagrożeń bezpieczeństwa publicznego, coraz bardziej realnych dla każdego z nas. Owa transformacja charakteryzowała się niestety również wzrostem przestępczości kryminalnej.

W realiach Republiki Słowackiej głównym źródłem informacji o aktualnym poziomie przestępczości są statystyki policyjne. Zawierają one dane ilościowe przy wąskiej selekcji jakościowej, gromadzone przez Korpus Policji w ramach prowadzonych przez funkcjonariuszy czynności dochodzeniowo-śledczych, w działaniach operacyjno-rozpoznawczych czy — w mniejszym zakresie — w trakcie czynności administracyjno-porządkowych¹². Dostępne aplikacje ówczesnie wykorzystywanych statystyk policyjnych i skorelowana z nimi doktryna postępowania słowackich funkcjonariuszy umożliwiają uzyskanie informacji tylko o czynach zabronionych, które zostały oficjalnie zarejestrowane (przestępczość ujawniona, stwierdzona)¹³. Statystyki te nie zawierają informacji, na podstawie których możliwym byłoby ustalenie poziomu przestępczości rzeczywistej¹⁴ oraz prognozowanie ewentualnych zmian w tendencjach jej występowania

¹² Rozporządzenie nr 108/2005 ministra spraw wewnętrznych Republiki Słowackiej w sprawie wykorzystywania systemów informatycznych Korpusu Policji (w tym m.in. ewidencyjno-statystycznego zbioru przestępstw ujawnionych oraz aplikacji dotyczącej osób ściganych i poszukiwanych). Źródło: Oddział Centralnego Rejestru Policji w Bańskiej Bystrzycy.

¹³ Przestępczość ujawniona to ogół czynów, o których informacje uzyskały organy ścigania i na podstawie tych informacji wszczęły postępowanie przygotowawcze. Przestępczość tę nazywa się niekiedy przestępczością pozorną, nie wszystkie bowiem czyny, które w momencie wszczęcia postępowania kwalifikowano jako przestępstwa, są rzeczywiście przestępstwami. Przestępczość stwierdzona — to ogół czynów, których charakter jako przestępstw został potwierdzony w wyniku postępowania przygotowawczego. Źródło: B. Hołyst, *Kryminologia*, Warszawa 2000, s. 52.

¹⁴ Przestępczość rzeczywista to ogół czynów przestępnych, jakie popełnione zostały w danej jednostce czasu na określonym terenie. Zarówno wielkość, jak i struktura tego zbioru nie jest znana. Próby oszacowania rozmiarów przestępczości rzeczywistej prezentowane są w literaturze kryminologicznej w ramach problematyki tzw. ciemnej liczby. Źródło: B. Hołyst, *Kryminologia...*, wyd. cyt., s. 52.

w przyszłości. Taki stan rzeczy powoduje również poważne ograniczenia w efektywnej analizie istotnych obszarów współczesnej przestępczości¹⁵.

Przestępczość przeciwko życiu i zdrowiu (1993–2015)

Przestępstwa skierowane przeciwko dwóm najważniejszym dobrom przysługującym człowiekowi, tj. życiu i zdrowiu oraz inne czyny bezprawne sklasyfikowane w tej kodeksowej kategorii przestępczości, stanowią w słowackich realiach prawie 7,8% wszystkich odnotowanych przestępstw. Czyny te charakteryzują się największą społeczną szkodliwością i stanowią niebagatelny problem dla porządku publicznego w każdym kraju. Zjawisko przemocy jest od wielu lat istotnym problemem, z jakim zmagają się słowackie społeczeństwo. Obrazują to dane statystyczne¹⁶, które wyraźnie wskazują na tendencje rosnące w tej kategorii przestępczości w okresie pierwszych dziesięciu lat funkcjonowania republiki. Z odnotowanej w 1993 r. liczby 9772 czynów w kategorii przeciwko życiu i zdrowiu, ich wskaźnik osiągnął w 2002 r. kulminacyjną wartość aż 15 020 przestępstw tego rodzaju (wzrost o 36%). W kolejnych latach ujawniano coraz mniej tego typu deliktów stypizowanych w słowackim kodeksie karnym kk., a w 2015 r. odnotowano ich 5686.

Przestępczość przeciwko życiu i zdrowiu jest poważnym problemem bezpośrednio wpływającym na poziom bezpieczeństwa publicznego w kraju i powinna stanowić wyzwanie nie tylko dla organów ścigania, ale również dla ogółu słowackiego społeczeństwa, w kontekście m.in. inicjowania działań prewencyjnych, w tym identyfikowania i eliminowania potencjalnych zagrożeń w tym obszarze¹⁷. Pomimo odnotowanego spadku wartości bezwzględnych odnoszących się do deliktów naruszających ludzkie życie i zdrowie w słowackim społeczeństwie zauważalny jest bardzo negatywny trend przejawiający się biernością bądź nawet akceptacją występowania przemocy w życiu codziennym¹⁸.

---

¹⁵ Liczba przestępstw odnotowanych na terenie Republiki Słowackiej w latach 1997–2015: 1997 — 92 395; 1998 — 93 859; 1999 — 94 016; 2000 — 88 816; 2001 — 93 053; 2002 — 107 370; 2003 — 111 892; 2004 — 131 244; 2005 — 123 563; 2006 — 115 151; 2007 — 110 802; 2008 — 104 759; 2009 — 104 905; 2010 — 95 252; 2011 — 92 873; 2012 — 90 351; 2013 — 89 677; 2014 — 81 245; 2015 — 73 163. Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Centralnego Rejestru Policji w Bańskiej Bystrzycy.

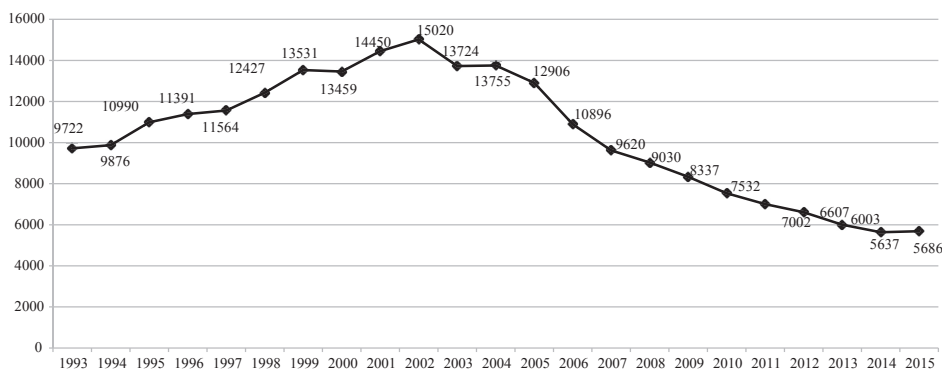
¹⁶ W tej kategorii ewidencjonowane są m.in. zabójstwa, samobójstwa, nielegalne aborcje, uprowadzenia, przestępstwa rozbójnicze, groźby karalne, zmuszenie do określonego zachowania, znęcanie się, naruszenie miru domowego, nielegalne pozbawienie wolności, czynna napaść na funkcjonariusza publicznego, naruszenie czynności narządu ciała lub rozstrój zdrowia, przestępstwo na tle rasowym i religijnym. Źródło: Opracowanie własne.

¹⁷ A. Tallo, C. Kostík, Z. Kovařík, *Trendy a prognóza vývoja kriminality v Slovenskej republike*, „Policajná teória a prax“, Bratysława 2007, nr 4, s. 5–25.

¹⁸ K. Murdza, *Trendy vývoja násilia v súčasnej spoločnosti*, „Policajná teória a prax“, Bratysława 2007, nr 4, s. 59–65.

Wykres 1

Liczba przestępstw przeciwko życiu i zdrowiu na terenie Republiki Słowackiej (lata 1993–2015)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Centralnego Rejestru Policji w Bańskiej Bystrzycy

Przestępstwa przeciwko wolności seksualnej i obyczajności, przeciwko rodzinie i opiece (1993–2015)

Czyny zabronione, poddane analizie w tej części opracowania, w sposób bezpośredni naruszają prawa i wolności przysługujące każdemu człowiekowi. Sprawca swoim działaniem bezprawnie wkracza nie tylko w sferę fizyczną, ale również i psychiczną ofiary. Najczęściej pokrzywdzonymi tą formą przestępczości są kobiety i dzieci. Każde działanie sprawcze o tym charakterze pozostawia przede wszystkim trwałe uszczerbek na zdrowiu psychicznym. Wytworzona w ten sposób trauma, niejednokrotnie towarzyszy ofierze do końca życia.

Delikty te mają miejsce najczęściej w hermetycznym, domowym środowisku, stąd też towarzyszy im wysoka tzw. ciemna liczba¹⁹. W bardzo wielu przypadkach przestępstwa tego rodzaju nie są zgłaszane organom ścigania lub informacje o nich docierają do właściwych służb po upływie długiego czasu, zdarza się nawet że po kilku, kilkunastu latach, gdy nie ma już prawnych możliwości ścigania ich sprawców (np. ze względu na przedawnienie ścigania karnego).

Głównym powodem takiego stanu rzeczy jest strach ofiar przed zemstą ze strony oprawcy lub nasilenia się jego bezprawnego postępowania wobec innych członków rodziny ofiary, np. dzieci. Istotą tego mechanizmu przestępczego jest przewaga sprawcy nad pokrzywdzonym, której ofiara nie może się skutecznie przeciwstawić. Ponadto pokrzywdzeni obawiają

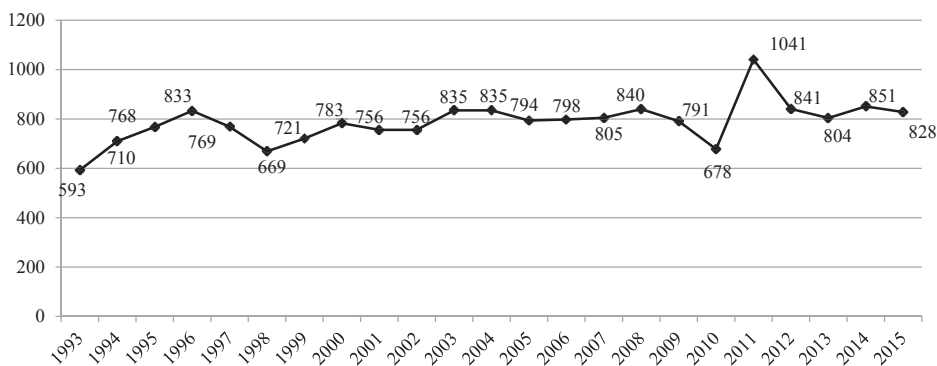
¹⁹ Po pojęciem ciemnej liczby przestępstw należy rozumieć wszystkie popełnione przestępstwa (na danym terenie i w określonym przedziale czasowym), które jednak nie zostały objęte w statystykach kryminalnych z uwagi na nieujawnienie ich przez organy ścigania.

się stygmatyzacji społecznej, która może być niezwykle groźna w swych konsekwencjach, zwłaszcza dla kondycji psychicznej ofiar. Należy także wskazać, że dalszymi przyczynami, które sprawiają, że czyny karalne z tej kategorii przestępczości nie są ujawniane, są obawy ofiar o rozpad ich związku (np. małżeństwa) czy utratę źródła utrzymania (np. gdy sprawca jest osobą utrzymującą rodzinę ofiary). Stąd też nie dziwi fakt, że tego rodzaju przestępstwa²⁰ stanowią najniższy odsetek czynów karalnych w ogólnej strukturze przestępczości na terenie Republiki Słowackiej.

W 1993 r. odnotowano 593 czyny karalne z tej kategorii, a w 2011 r. było to już 1041 przestępstw (wzrost o 43%). Udział tego rodzaju deliktów w ogólnej strukturze przestępczości wynosi około 1%. Indeks przestępczości wzrósł z 11 czynów ujętych w tej kategorii w 1993 r. do np. 16 w 2009 r. W 2015 r. ujawniono 828 przestępstw w kategorii przeciwko wolności seksualnej i obyczajności, przeciwko rodzinie i opiece.

Wykres 2

Liczba przestępstw w kategorii przeciwko wolności seksualnej i obyczajności, przeciwko rodzinie i opiece na terenie Republiki Słowackiej (za lata 1993–2015).

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Centralnego Rejestru Policji w Bańskiej Bystrzycy

Odnosząc się szczegółowo do kategorii przestępczości przeciwko wolności seksualnej i obyczajności, przeciwko rodzinie i opiece na terenie Republiki Słowackiej, należy wskazać że do najczęściej popełnianych (w ostatnich 5 latach) czynów zabronionych w tym obszarze zalicza się wykorzystywanie seksualne osób. Drugim w kolejności—w ujęciu statystycznym — przestępstwem seksualnym, które odnotowuje się na Słowacji jest zgwałcenie (stypizowane w § 199 k.k.). Natomiast na trzecim miejscu

²⁰ W tej kategorii ewidencjonowane są m.in. zgwałcenia, wykorzystywanie seksualne, handel ludźmi, pornografia dziecięca, kuplerstwo, przemoc seksualna, narażenie na zarażenie chorobą wirusową, zagrożenie chorobą płciową w wyniku zaniedbania, zaniedbywanie osób objętych pieczęią rodzicielską i zastępczą. Źródło: opracowanie własne na podstawie kodeksu karnego Republiki Słowackiej.

w tej kategorii przestępczości w policyjnych statystykach widnieje przemoc seksualna (§ 200 k.k.). Bardzo niepokojącą kwestią odnoszącą się do wyżej omawianej problematyki jest dziecięca pornografia (przestępstwo skodyfikowane w § 368–370 k.k.), która w ujęciu statystycznym utrzymuje się na wysokim poziomie, a okresowo (np. w 2011 r.) wykazuje znaczące wahania, co znamionuje okresowe nasilenie się tego rodzaju deliktów.

Tabela 1

Zestawienie poszczególnych rodzajów przestępstw z kategorii przeciwko wolności seksualnej i obyczajności, przeciwko rodzinie i opiece na terenie Republiki Słowackiej (za lata 2010–2015)

Rodzaj przestępstwa/kodyfikacja karna w k.k.	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Zgwałcenie (§ 199)	117	150	88	91	87	87
Wykorzystanie seksualne osoby najbliższej	20	30	31	21	8	15
Wykorzystanie seksualne innej osoby	349	512	466	461	530	463
Przemoc seksualna (§ 200)	76	84	56	68	54	76
Pozostałe czyny lubieżne (§ 364)	44	54	65	59	61	95
Pornografia (§ 371, 372)	7	9	11	2	3	6
Dziecięca pornografia (§ 368-370)	36	156	79	60	66	54
Narażenie na zarażenie chorobą wirusową	-	5	2	2	8	1
Zagrożenie chorobą płciową w wyniku zaniedbania	-	-	-	1	-	1
Zaniedbywanie osób objętych pieczą rodzicielską i zastępczą	-	-	-	1	-	-
Kuplerstwo (§ 367)	15	10	13	21	11	9
Handel ludźmi (§ 179)	9	19	23	11	15	14
Pozostałe przestępstwa seksualne	5	12	7	7	8	7
Razem	678	1041	841	804	851	828

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Centralnego Rejestru Policji w Bańskiej Bystrzycy

W tym miejscu należy dodać, że na poziom omawianej kategorii przestępczości ma na Słowacji wpływ złożona i w swej istocie bardzo trudna sytuacja mniejszości romskiej w tym kraju. Eksperci wskazują, że w tej mniejszości etnicznej, liczącej około 8–10% populacji kraju, dochodzi do około 90% wszystkich przestępstw seksualnych odnotowanych na terenie republiki²¹. Natomiast co gorsze jest to tylko kilka procent (szacuje się 3–5%) faktycznej, rzeczywistej liczby przestępstw seksualnych popełnionych na Słowacji. Ta ogromna ciemna liczba przestępstw z tej kategorii w przygniatającej większości przypadków jest popełniana w wielodzietnych

²¹ Wywiad z dr hab. Samuelem Uhrinem kierownikiem (w latach 2000–2011) Katedry Kryminologii Akademii Korpusu Policji w Bratysławie przeprowadzony przez J. Dworzeckiego w 10 marca 2016 r.

Wywiad niepublikowany — w zbiorach autora: J. Dworzeckiego.

romskich rodzinach (średnia dzietność takiej rodziny wynosi 6,7), które mieszkają w skandalicznych warunkach, zdecydowanie poniżej minimum socjalnego, a jedynym źródłem utrzymania dla tych ludzi są zasiłki i pomoc instytucji samorządowych oraz organizacji społecznych. Przestępczość seksualna, której ofiarami najczęściej padają romskie dzieci, w wielu przypadkach odbywa się za wiedzą i zgodą rodziców lub opiekunów, a nierzadko z tego procederu czerpane są również korzyści finansowe²². Aktualnie na terenie Republiki Słowackiej żyje około 450–550 tysięcy przedstawicieli mniejszości romskiej, którzy zamieszkują w małych i średnich miastach oraz w około 660 romskich osadach, skupionych przede wszystkim na terenie południowo-wschodniej części kraju.

Zdjęcie 1

Warunki socjalno-bytowe (m.in. budynki mieszkalne, toaleta), w jakich żyją Romowie na Słowacji (listopad 2014 r., gmina Jarovnice, powiat preszowski, województwo preszowskie)

Autor: J. Dworzecki

Analizując dynamikę zmian zachodzących w strukturze tej grupy przestępców, należy wskazać, że od kilku lat odnotowuje się wyraźny spadek deliktu zgwałcenia przy jednoczesnym utrzymywaniu się wysokiego poziomu czynów karalnych polegających na wykorzystywaniu seksualnym

²² Wywiad z dr hab. Stanislavem Križovským z Wyższej Szkoły Zarządzania Bezpieczeństwem w Koszycach, który w latach 1978–2003 pełnił różne funkcje kierownicze (m.in. komendant komisariatu Korpusu Policji w Bidovcach, naczelnik Wydziału Prewencji Komendy Powiatowej Korpusu Policji w Koszycach, zastępca naczelnika i naczelnik Wydziału Prewencji Komendy Wojewódzkiej Korpusu Policji w Koszycach, zastępca komendanta Powiatowego Korpusu Policji — rejon Koszyce II) na terenie województwa Koszyckiego w Korpusie Policji Republiki Słowackiej. Wywiad przeprowadził J. Dworzecki w 18 września 2016 r.

Wywiad niepublikowany — w zbiorach autora: J. Dworzeckiego.

osoby. Zauważalna jest również tendencja rosnąca odnosząca się do przestępstw związanych z przemocą seksualną i pozostałymi czynami lubieżnymi.

Dla przykładu należy podać, że w 2010 r. ujawniono 349 przypadków spenalizowanych zachowań polegających na wykorzystaniu seksualnym innej osoby, które naruszają cielesność i godność ludzką, a co oczywiste są nieakceptowane przez obywateli jako sprzeczne z przyjętymi normami społecznymi, natomiast w 2014 r. czynów tych odnotowano już 530 (wzrost o ok.około 35%).

Strategia rządu Republiki Słowackiej w zakresie prewencji kryminalnej na lata 2012–2018

Rząd Republiki Słowackiej przyjął „Narodową strategię prewencji kryminalnej na lata 2012–2018”, która w swych założeniach zarówno odnosi się do uprzednio realizowanych działań profilaktycznych, w wielu przypadkach stanowiąc naturalną ich kontynuację, jak również wyznacza nowe kierunki rozwoju inicjatyw, zmierzających do przeciwdziałania i zwalczania skutków występowania zjawisk niedostosowania społecznego na terenie kraju.

Biorąc pod uwagę dynamizm życia społecznego, który jest udziałem każdego nowoczesnego organizmu państwowego i pojawiające się intensywne zmiany na wielu płaszczyznach funkcjonowania państwa, nowa strategia została oparta na priorytetach w zakresie zapobiegania i zwalczania przestępczości, wychodząc naprzeciw potrzebom obywateli.

Krajowe doświadczenia uzyskane w wyniku wielu lat pracy na polu prewencji kryminalnej, a także oczekiwania i zalecenia międzynarodowych organizacji zajmujących się zapobieganiem przestępczości, wygenerowały problemy i obszary, w których trzeba podjąć nowe inicjatywy o prewencyjnym charakterze.

Priorytety nie są jedynymi elementami strategii prewencji kryminalnej, niemniej stanowią jej najważniejszą część i należy do nich zaliczyć takie zagadnienia, jak:

- dążenie do ograniczenia wzrostu przestępczości oraz występowania innych patologii społecznych, a także modyfikacja ich ciężaru gatunkowego — stopnia dolegliwości społecznej;
- poprawa stanu bezpieczeństwa w wymiarze regionalnym i lokalnym;
- eliminacja zjawisk niedostosowania społecznego w grupach wysokiego ryzyka (w wymiarze indywidualnym zjawiska negatywne związane z fizycznym bytem jednostki; w wymiarze zbiorowym zjawiska negatywne związane np. z życiem rodziny);
- zwalczanie wszelkich przejawów promowania przez media pozytywnego wizerunku czynów i zachowań antyspołecznych, bezprawnych lub innych spenalizowanych działań oraz sposobu postępowania, które zarówno z prawnego, jak i społecznego punktu widzenia są nieakceptowane przez ogół obywateli kraju.

W wybranych ministerstwach funkcjonują zespoły ludzkie, którym powierzono realizację kompleksowych lub częściowych zadań, w ramach ustalonych priorytetów systemu prewencji kryminalnej.

Ministerstwo Spraw Wewnętrznych podejmuje w obszarze działań prewencyjnych przedsięwzięcia polegające m.in. na inicjowaniu i podtrzymywaniu dialogu społecznego (dwustronnego, wielostronnego) w zakresie wspólnego przeciwdziałania i zapobiegania, wszelkim zidentyfikowanym zjawiskom patologicznym i to na wszystkich poziomach zarządzania tego urzędu. Organ ten jest odpowiedzialny za realizację szkoleń specjalistycznych dla pracowników administracji państwowej i samorządowej oraz organizacji społecznych czy podmiotów pożytku publicznego, które funkcjonują w krajowym systemie prewencji kryminalnej. Ministerstwo współpracuje z innymi podmiotami z kraju i z zagranicy w dziedzinie przygotowania, realizacji i weryfikowania efektywności planowanych, wdrażanych czy kontynuowanych programów profilaktycznych.

Ministerstwo Sprawiedliwości współpracuje z organami (komisjami) pomocniczymi Organizacji Narodów Zjednoczonych zarówno w zakresie zapobiegania i zwalczania przestępczości, jak i wspólnej polityki karnej. Uwzględniając istotne aspekty prewencji wymierzonej wobec specyficznych form przestępczości, zapewnia właściwy poziom szkolenia i doskonalenia zawodowego sędziów i asesorów sądowych oraz wzmacnia poziom bezpieczeństwa biernego i czynnego w jednostkach penitencjarnych.

Ministerstwo Pracy, Opieki Społecznej i Rodziny w ramach szeroko pojętej prewencji kryminalnej, realizuje m.in. wytyczne wynikające z „Narodowego programu pomocy dzieciom”, a także inicjuje projekty integracyjne skierowane do mniejszości romskich. Ponadto organ ten podejmuje działania prewencyjne zmierzające do zapobiegania przemocy w rodzinie, w tym wykonuje zadania wynikające z „Narodowego programu zapobiegania przemocy wobec kobiet”. Ministerstwo wdraża również szereg projektów zmierzających do efektywnego przeciwdziałania zjawisku przemocy domowej, ze szczególnym uwzględnieniem ochrony praw kobiet i dzieci, które są najbardziej zagrożone tą formą patologii społecznej. Pracownicy ministerstwa zajmują się doradztwem zawodowym oraz szkoleniami specjalistycznymi skierowanymi przede wszystkim do pracowników socjalnych, którzy w swojej codziennej pracy mają do czynienia z różnymi formami dewiacji społecznych. Ponadto poszczególne komórki organizacyjne resortu inicjują w ramach wsparcia terenowej pracy socjalnej projekty zorientowane na zapobieganie używaniu narkotyków oraz innych środków odurzających i psychotropowych, a także działają na rzecz ograniczenia przestępczości polegającej na wykorzystywaniu i znęcaniu się nad dziećmi. W zakresie funkcji społecznej, stanowiącej komponent krajowej polityki zatrudnienia, Ministerstwo Pracy, Opieki Społecznej i Rodziny realizuje za pomocą posiadanych instrumentów wykonawczych, działania w ramach aktywnej polityki rynku pracy. Inicjatywy te zmierzają do obniżenia faktycznego poziomu bezrobocia będącego jednym z potencjalnych czynników warunkujących występowanie zjawisk niedostosowania społecznego na danym terenie.

Ministerstwo Szkolnictwa, Nauki, Badań i Sportu w ramach narodowej strategii prewencji, realizuje zadania wynikające np. z „Narodowego programu edukacji i wychowania w Republice Słowackiej”. Nacisk kładziony jest przede wszystkim na kształtowanie świadomości prawnej i społecznej, a także wskazywanie właściwych postaw moralnych. Ponadto urząd ten inicjuje programy profilaktyczne zogniskowane wokół problemów przemocy i agresji w środowisku szkolnym, a także organizuje zajęcia odbywające się w szkole lub poza jej terenem, niebędące częścią obowiązkowego programu szkolnego i mające charakter fakultatywny.

Ministerstwo Rolnictwa realizuje w ramach prewencji kryminalnej m.in. działania wynikające z polityki antynarkotykowej Unii Europejskiej, na podstawie np. „Europejskiego programu zwalczania uzależnień i handlu narkotykami”. W toku podejmowanych czynności urząd ten dostosowuje regulacje wspólnoty do bieżącej doktryny postępowania i krajowego porządku prawnego. Ponadto ministerstwo opracowuje, koordynuje i analizuje skuteczność wdrażanych działań profilaktycznych, które w zakresie merytorycznym są skupione wokół problematyki około narkotykowej. Do czynności strictly przyporządkowanych Ministerstwu Rolnictwa, które jednoznacznie charakteryzują się wydziwieniem prewencyjnym, należy zaliczyć wszelkie działania informacyjne skoncentrowane wokół zagadnień bezpieczeństwa żywnościowego, potencjalnych epidemii pochodzenia odzwierzęcego oraz wykorzystywanie wszelkich dostępnych środków, w ramach czynności mających na celu zapewnienie lasom bezpieczeństwa i stworzenia warunków do prawidłowego wzrostu i rozwoju.

Ministerstwo Środowiska Naturalnego koncentruje swoją działalność prewencyjną na obniżeniu faktycznego poziomu przestępczości w podległym sobie obszarze kompetencyjnym, poprzez efektywniejsze rozmieszczanie i zarządzanie podległymi formacjami mundurowymi (np. straż ochrony przyrody) oraz udoskonalanie na terenach parków narodowych i na obszarach chronionego krajobrazu, systemu infrastruktury informacyjnej.

Ministerstwo Transportu, Poczty i Telekomunikacji wdraża na wielu płaszczynach swojej aktywności, systemowe rozwiązania mające na celu poprawę aktualnego stanu bezpieczeństwa, w podległym ustawowo obszarze działań. Urząd ten kładzie bardzo duży nacisk na szkolenie swoich pracowników, jak i osób zatrudnionych w firmach kooperujących ze spółkami skarbu państwa, których działalność koncentruje się wokół bezpieczeństwa ruchu drogowego oraz usługi teleinformatycznej kraju.

Ministerstwo Budownictwa i Rozwoju Regionalnego pośród działań kontrolnych, wkomponowanych w sferę zadań prewencyjnych, wykonuje m.in. inspekcje wydzierżawianych obiektów mieszkalnych i handlowych oraz zakładów produkcyjnych, które stanowią własność skarbu państwa, pod kątem właściwego ich użytkowania, zgodnie z obowiązującym prawem oraz innymi regulacjami legislacyjnymi. W zakresie postępowań konkursowych na stanowiska w spółkach skarbu państwa, ministerstwo wykorzystuje najlepsze rozwiązania z obszaru zarządzania zasobami ludzkimi oraz stosuje najwyższe normy, obowiązujące współcześnie w etyce biznesu. Ponadto działania nadzorczo-kontrolne ministerstwa, dotyczą

również rozdysponowywania środków budżetowych oraz dotacji celowych pochodzących ze źródeł zewnętrznych np. fundusze unijne, w tym wsparcia finansowego asygnowanego na konkretne projekty. Wspecjalizowane komórki organizacyjne ministerstwa, prowadzą czynności wyjaśniające wszelkich pojawiających się informacji (nawet anonimowych), dotyczących nieprawidłowości przy zarządzaniu mieniem i środkami publicznymi.

Ministerstwo Obrony kładzie szczególny nacisk na działania kontrolne podległych jednostek i komórek organizacyjnych, aby uniemożliwić jakiegokolwiek próby wykorzystania sprzętu wojskowego do innych działań (np. terrorystycznych), niż te przyporządkowane konstytucyjnie i ustawowo Siłom Zbrojnym Republiki Słowackiej. Ponadto prowadzone są intensywne działania profilaktyczne i edukacyjne, skierowane do żołnierzy i pracowników korpusu cywilnego, mające na celu zapobieganie przestępstwom narkotykowym i kryminalnym na terenie wojskowym. Ministerstwo Obrony współuczestniczy w budowie zintegrowanego systemu bezpieczeństwa państwa i współpracuje z organami systemu prewencji kryminalnej na poziomie krajowym, regionalnym i lokalnym.

Ministerstwo Kultury organizuje wiele inicjatyw profilaktyczno-edukacyjnych, których oferta jest skierowana do wszystkich grup wiekowych i zbiorowości społecznych. Ponadto w procesie szkolenia i doskonalenia zawodowego pracowników z podległych instytucji, ministerstwo kładzie szczególny nacisk na omawianie zagadnień związanych z przeciwdziałaniem i zwalczaniem zjawisk niedostosowania społecznego.

Ministerstwo Gospodarki monitoruje wykorzystywanie środków pochodzących z budżetu państwa, przez podmioty gospodarcze wchodzące w skład systemu mobilizacyjno-obronnego kraju, informuje obywateli o produktach i materiałach niebezpiecznych znajdujących się w obiegu na rynku wtórnym, a także udaremnia wszelkie próby naruszania obowiązujących norm i przepisów w zakresie państwowej gospodarki energetycznej oraz kontroluje eksploatację zasobów naturalnych republiki.

Ministerstwo Zdrowia w ramach systemu prewencji kryminalnej, ściśle współpracuje z organami ścigania i wymiarem sprawiedliwości oraz mediami, a także czynnie uczestniczy we wszelkich inicjatywach profilaktycznych, przede wszystkim skoncentrowanych na ochronie dzieci i kobiet przed wszelkimi formami przestępczości. Urząd ten i podległe mu podmioty są wiodącymi partnerami programów, akcji i kampanii prewencyjnych, szczególnie skierowanych przeciw wszelkim formom przestępczości narkotykowej. Szkolenia organizowane dla pracowników systemu opieki zdrowotnej, koncentrują się m.in. na zjawisku korupcji w przestrzeni publicznej, a o jakichkolwiek jej przypadkach natychmiast powiadamiane są właściwe służby.

W strategii na lata 2012–2018 przyjęto, że zakres zadań realizowanych w ramach prewencji społecznej obejmie m.in.:

- Przekaz wiedzy poprzez inicjatywy skierowane do ogółu społeczeństwa, w tym do wszystkich kategorii wiekowych i grup społecznych, w postaci ogólnie dostępnych opracowań naukowych, raportów końcowych z prac badawczych, artykułów w powszechnie kolportowanych magazynach, a także za pośrednictwem bezpośrednich audycji radiowych

i telewizyjnych, dyskusji publicznych i wykładów otwartych, materiałów informacyjno-promujących oraz doradztwa.

- Inicjatywy wspierające rodzinę za jej zgodą i z aktywnym jej udziałem, w postaci m.in. prelekcji i dyskusji, rozmów z rodzicami, uczniami i studentami, doradztwem rodzinnym, udzielania wsparcia socjalnego i swobodnego dostępu do opieki zdrowotnej, okresowej pomocy finansowej.
- Szeroką ofertę edukacyjno-wychowawczą skierowaną do dzieci i młodzieży, realizowaną w ramach procesu uczenia się i nauczania, doradztwo indywidualne i grupowe, zorganizowane zajęcia pozalekcyjne, organizację zajęć rekreacyjno-sportowych, kursy kwalifikacyjne i doskonalenia zawodowego oraz kursy przekwalifikowujące, a także programy telewizyjne i audycje radiowe o charakterze autodydaktycznym.
- Pomoc osobom niezaradnym życiowo poprzez tworzenie nowych miejsc pracy, budowę zaplecza i infrastruktury socjalno-bytowej dla osób znajdujących się w ciężkiej sytuacji życiowej, wdrażanie rozwiązań zmierzających do alternatywnego przeciwdziałania deliktom, poprawę jakości opieki socjalno-prawnej i sądowej, którą otaczane są dzieci — szczególnie te pokrzywdzone przestępstwami, wzrost liczby inicjatyw resocjalizacyjnych, skierowanych do osób odbywających karę pozbawienia wolności.
- Pomoc osobom objętym opieką postpenitencjarną m.in. w zakresie stałego doradztwa kuratorskiego, w rozwiązywaniu ważnych problemów życiowych, przy szukaniu miejsca zamieszkania i pracy.
- Pomoc grupom marginalizowanym społecznie (w tym mniejszościom narodowym i etnicznym) w zakresie zapewnienia opieki przedszkolnej i szkolnej, przy pielęgnowaniu tradycji i rozwoju własnej kultury, organizowanie kształcenia zawodowego i pomoc w znalezieniu zatrudnienia, a także wsparcie w rozwiązywaniu problemów mieszkaniowych, doradztwo i opieka socjalna, inicjowanie programów profilaktycznych zaadresowanych do wąskiego grona odbiorców.

Natomiast prewencję sytuacyjną skoncentrowano przede wszystkim na działaniach polegających m.in. na:

- projektowaniu bezpiecznych przestrzeni, co pozwoli na osiągnięcie oczekiwanych celów (m.in. ograniczenia intruzom wstępu do jasno określonej strefy prywatności, zmniejszenie liczby aktów wandalizmu, znaczna redukcja czynów zabronionych, stworzenie środowiska nieatrakcyjnego dla intruza, napastnika, np. brak miejsc umożliwiających ukrycie się, wzmocnienie tożsamości i więzi społecznej wśród mieszkańców, ograniczenie ruchu — wyciszenie ruchu, stworzenie miejsca sprzyjającemu wypoczynkowi, wzmocnienie poczucia odpowiedzialności wśród mieszkańców za dobro wspólne, zmniejszenie aktywności Policji);
- projektowaniu i wykonawstwie bezpiecznych budynków, wyposażonych m.in. w izolowane strefy wejścia posiadające drzwi i okna antywłamaniowe, nowoczesne systemy wentylacji, zabezpieczenia o charakterze stałym np. kraty, system monitoringu CCTV²³;

---

²³ CCTV (ang. *Closed Circuit Television*) oznacza system telewizji funkcjonującej w układzie zamkniętym. Do zasadniczych elementów tworzących ten system

- projektowaniu i wykończeniu bezpiecznych, nowoczesnych parkingów (m.in. właściwa lokalizacja, nowatorskie samoobsługowe rozwiązania, zabezpieczenia techniczne i elektroniczne)²⁴;
  - doświetleniu miejsc użyteczności publicznej (np. przestrzeni dla pieszych, przystanków autobusowych, wypracowywanie rozwiązań organizacyjnych oraz prawnych umożliwiających i obligujących podmioty odpowiedzialne do oświetlania wybranych przestrzeni przez całą noc);
  - powoływaniu na szczeblu lokalnym zespołów do przeprowadzenia analizy pod kątem oceny bezpieczeństwa w najbliższym otoczeniu budynków (m.in. szacowanie ryzyka wystąpienia deliktów kradzieży, zniszczenia mienia, klasyfikowanie efektywności zabezpieczeń budowlanych, np. wysokość i jakość ogrodzenia, analiza krytyczna mająca na celu zidentyfikowanie miejsc newralgicznych, umożliwiających ukrycie się przestępców, ocena odporności pożarowej elementów budynku oraz innych komponentów infrastruktury towarzyszącej np. koszy na śmieci);
  - utrzymywaniu w należytej ładzie i czystości miejsc publicznych (np. identyfikacja miejsc zagrożonych wandalizmem i zwalczanie tego zjawiska, zbieranie śmieci, zapobieganie wykorzystywaniu przez bezdomnych miejsc użyteczności publicznej do nielegalnego zamieszkiwania) oraz prowadzenie ich nadzoru osobowo-technicznego (np. monitoring i działania kontrolne organizowane przez funkcjonariuszy Korpusu Policji, Policji Miejskiej/Gminnej itp.);
  - ustawicznej kontroli bezpieczeństwa i porządku publicznego np. za pomocą działań o charakterze patrolowo-interwencyjnym, pełnionych przez funkcjonariuszy państwowych i samorządowych formacji mundurowych, m.in. w centrach miast, w dużych obiektach handlowych, w miejscach gdzie gromadzą się osoby bezdomne lub korzystające z pomocy społecznej, a także osoby dopuszczające się sprawstwa czynów karalnych itp., opiece niechronionych uczestników ruchu drogowego ze szczególnym uwzględnieniem dzieci w drodze do i ze szkoły, kontroli miejsc przebywania osób zajmujących się żebractwem, wyłączenie z użytkowania publicznego miejsc, w których dochodzi do permanentnego naruszania prawa tzw. kryminogennych sektorów.
- Inicjatywy w obszarze prewencji wiktymizacyjnej skupiają się wokół:
- rozpowszechniania za pośrednictwem prasy, telewizji, radia, ulotek oraz Internetu, a także lokalnych mediów informacji o potencjalnych zagrożeniach w obszarze bezpieczeństwa publicznego na danym terenie

---

należą kamery, monitory, rejestratory wizji, układy sterowania, a także urządzenia pomocnicze. Wyróżnia się kilka rodzajów obserwacji. Należą do niej identyfikacja, rozpoznanie, detekcja, kontrola tłumy. W zależności od rodzaju obserwacji stosunek obiektu do wysokości ekranu, wyrażony jest inną liczbą. J. Dworzecki, *Taktyka i Techniki Interwencji*, Gliwice 2010, s. 133.

²⁴ A. Veľas, *Mestské kamerové monitorovacie systémy ako prostriedok zvyšovania bezpečnosti v obciach a mestách* [w:] *Zborník z 11. medzinárodnej vedeckej konferencie: Riešenie krízových situácií v špecifickom prostredí*, Žilina 2006.

- i możliwych formach zapobiegania tym zjawiskom, w tym przyjęciu postaw umożliwiających potencjalnym ofiarom uniknięcia zagrożenia;
- organizowanie programów, szkoleń i instruktaży kierowanych do osób z grup potencjalnego ryzyka wiktymizacyjnego (potencjalnych ofiar) w tym do dzieci, kobiet, osób w podeszłym wieku, osób niepełnosprawnych;
  - identyfikowania i upubliczniania sytuacji, zjawisk o kryminogennym charakterze oraz wdrażania rozwiązań mających na celu zapobieganie takim zagrożeniom;
  - uruchamianie tzw. gorących linii, umożliwiających obywatelom bezpośredni kontakt z przedstawicielami administracji państwowej, samorządowej w kontekście zapobiegania i zwalczania konkretnych zjawisk niedostosowania społecznego czy innych zachowań niemieszczących się w normach prawnych i społecznych;
  - wsparcia psychologicznego, socjalnego czy w postaci porad prawnych, kierowanego do ofiar przestępstw;
  - zajęć w zakresie szkolenia i doskonalenia zawodowego dla osób, które z racji pełnienia obowiązków zawodowych, mają kontakt z ofiarami przestępstw;
  - profesjonalnego doradztwa w sytuacjach kryzysowych.

Terapie lecznicze skoncentrowane na sprawcach przestępstw seksualnych podejmowane na terenie Republiki Słowackiej

Jak już zasygnalizowano w niniejszym opracowaniu, prewencja trzeciorzędowa koncentruje się na tych grupach lub osobach, które dopuściły się już przestępstwa lub też stały się jego ofiarą. Poszukując merytorycznego synonimu, odnoszącego się do omawianej problematyki, można pokusić się o przytoczenie pojęcia — prewencji recydywy. Tak postrzegana kwestia profilaktyki wskazuje w kontekście omawianej kategorii przestępczości na podejmowanie działań mających na celu uniemożliwienie sprawcy ponownego popełnienia przestępstwa seksualnego.

Inicjatywy o terapeutycznym charakterze realizowane w ramach kompleksowego leczenia dewiantów mają za zadanie pomóc pacjentowi w rozwiązywaniu jego problemów wynikających z niewłaściwych i dysfunkcyjnych zachowań seksualnych, a także zainicjować z jego udziałem proces resocjalizacji. Leczenie zaburzeń preferencji seksualnych (parafilii) jest realizowane w wyspecjalizowanych psychiatrycznych placówkach opieki zdrowotnej oraz w klinikach zdrowia seksualnego, zarówno w formie leczenia szpitalnego, jak i ambulatoryjnego. Hospitalizacja i terapia ma miejsce również wobec osób odbywających karę bezwzględnej pozbawienia wolności. W trakcie terapii występują warunki umożliwiające uświadomienie m.in.: inności w zakresie orientacji seksualnej u leczonej osoby oraz płynących z tej atypii zagrożeń dla chorego i jego otoczenia. Ponadto istotą leczenia jest wytworzenie u chorego empatii, która ma na celu pomóc w zrozumieniu cierpienia jego ofiar. Uczestnicy terapii nabywają również wiedzę, w jaki zastępczy i zgodny z prawem sposób zaspokajać swoje potrzeby seksualne. Terapia z udziałem dewiantów

seksualnych jest nie tylko ważna z punktu widzenia ochrony społeczeństwa, ale również bardzo ważna dla samych chorych, którzy postrzegają ją nawet jako istotniejszy od kary element readaptacji społecznej.

Petr Weiss stoi na stanowisku, że cele założone do osiągnięcia w ramach specjalistycznej terapii dewiantów seksualnych powinny zakładać²⁵:

- zmianę zachowania pacjenta, co stanowi nieodzowny warunek dla jego właściwej readaptacji społecznej w szerokim tego słowa znaczeniu;
- przekazanie informacji o normalnych i patologicznych zachowaniach w sferze życia seksualnego, co ma umożliwić pacjentowi poznanie istoty jego zaburzeń psychoseksualnych;
- uświadomienie pacjentom, że przyjęte przez nich mechanizmy obronne mające za zadanie usprawiedliwiać ich dewiacyjne zachowania są niewłaściwe i wytworzenie u leczonych krytycznego podejścia do własnego zachowania;
- wzmocnienie samokontroli w zachowaniu pacjenta — zwłaszcza w zakresie identyfikacji okoliczności, które bezpośrednio prowadziły do manifestowania przez niego dewiacyjnych potrzeb seksualnych, czego efektem ma być zdolność lezonego do unikania tego rodzaju sytuacji;
- zmianę negatywnego podejścia pacjenta do terapii, postrzeganej na początku jako ingerencja w dotychczasowy sposób uzyskiwania satysfakcji seksualnej;
- wykształcenie u pacjenta umiejętności pozwalających na osiągnięcie satysfakcji seksualnej w inny, alternatywny (zgodny z przepisami prawa oraz normami społecznymi), sposób, poprzez m.in. wytworzenie potrzeby heteroseksualnego obcowania płciowego z dorosłą kobietą, zachęcanie do podejmowania prób rozładowania intrasomatycznego napięcia seksualnego poprzez masturbację, zachęcanie do podejmowania prób farmakologicznego lub chirurgicznego tłumienia potrzeb seksualnych;
- uzyskanie wsparcia dla pacjenta w jego procesie leczenia i dalszej readaptacji społecznej ze strony rodziny, otoczenia, środowiska zawodowego.

Osiągnięcie celu terapii ponadto musi zostać zabezpieczone kombinacją działań diagnostycznych, psychoterapeutycznych i rozwiązaniami społecznymi, przy czym ich połączenie z niektórymi formami terapii biologicznej (np. leczenie chormonalne, psychofarmakologiczne, a także bardzo rzadko występująca kastracja) powinno być w każdym przypadku szczegółowo i indywidualnie rozpatrywane²⁶.

Podstawowym punktem wyjścia do rozpoczęcia terapii jest właściwe zdiagnozowanie pacjenta (w tym samodiagnostyka seksualna)²⁷ i zidentyfikowanie

²⁵ P. Weiss, *Sexuální deviace. Klasifikace, diagnostika a léčba*, Praga 2002, s. 219–224.

²⁶ P. Weiss (red.), *Sexuologie*, Praga 2010, s. 497.

²⁷ Samodiagnostyka seksualna umożliwia pacjentowi zidentyfikowanie występowania psychicznych i sytuacyjnych mechanizmów, które prowadzą go do sprawstwa konkretnego przestępstwa seksualnego oraz wskazuje na potencjalne sytuacje, w których może dojść do ponownego popełnienia przez osobę leczoną czynu zabronionego w tej kategorii przestępstw. P. Weiss, *Sexuální deviace. Klasifikace, diagnostika a léčba*, Praga 2002, s. 226.

specyfiki zaburzeń jego motywacji seksualnej, ponieważ najczęstszą przyczyną popełniania przestępstw przez dewiantów seksualnych jest występowanie anomalii w ich sferze motywacyjnej. Zdaniem P. Weissa, za optymalny model leczenia dewiantów seksualnych należy przyjąć syntezę metod biologicznych i psychoterapeutycznych, w których stosowaniu występuje pragmatyczny kompromis pomiędzy koncepcjami poznawczo-behawioralnymi i psychodynamicznymi²⁸.

Psychoterapię w leczeniu dewiantów seksualnych można realizować zarówno w formie indywidualnej, jak i grupowej, przy czym cele są w obu przypadkach identyczne (m.in. właściwe zdiagnozowanie pacjenta, zwiększenie poziomu własnej odpowiedzialności u osoby leczonej, zmiana niewłaściwych zachowań seksualnych), natomiast różne są środki wykorzystywane do osiągnięcia tych celów. W przypadku terapii indywidualnej podstawowym środkiem jest terapeutyczna relacja pomiędzy pacjentem a terapeutą. Z kolei w psychoterapii grupowej najczęściej stosowanym środkiem, mającym umożliwić osiągnięcie zakładanego celu, jest tzw. dynamika grupowa, w tym relacje i interakcje zachodzące pomiędzy członkami grupy. Kolejną bardzo ważną kwestią jest prowadzenie grup zarówno przez terapeutów płci żeńskiej, jak i męskiej, aby pacjenci mieli możliwość identyfikowania się z wzorcem roli mężczyzny w społeczeństwie — w tym również w obszarze życia seksualnego, dzięki czemu mieliby możliwość autokorekcji i zmiany swojego stosunku oraz zachowania się względem płci przeciwnej. Do technik psychoterapeutycznych o subsydiarnym charakterze można również zaliczyć m.in. leczenie w reżimie odosobnienia, udział pacjentów w dedykowanych tematycznie wykładach, w indywidualnych kursach zagadnieniowych, w muzykoterapii, w biblioterapii, w ergoterapii oraz udział w treningu asertywności²⁹.

²⁸ P. Weiss (red.), *Sexuologie*, Praga 2010, s. 498.

²⁹ Muzykoterapia (z j. greckiego: *moisika* — muzyka, *threapeia* — leczenie) to specjalna metoda psychoterapeutyczna, w trakcie której muzyka jest wykorzystywana zarówno w aktywnej, jak i pasywnej (receptywnej) formie. Potocznie — to leczenie muzyką. Biblioterapia (z j. greckiego *biblión* — książka, *threapeia* — leczenie) to metoda psychoterapii skorelowana wokół wykorzystywania wyselekcjonowanych materiałów czytelniczych, książek, to nawiązywanie relacji i komunikacji interpersonalnej za pomocą słowa pisanego, przekaz potrzebnych pacjentowi informacji za pomocą dostępnej literatury przedmiotu oraz umożliwienie leczonemu dostrojenie własnych emocji i postaw do zachowań określanych obowiązującymi w danym kraju normami kulturowymi i współżycia społecznego. Ergoterapia (z j. greckiego *ergon* — praca, *threapeia* — leczenie) to psychoterapeutyczna forma oddziaływania na pacjenta, w ramach której wykorzystywane są specyficzne diagnostyczne i lecznicze metody oraz procedury stosowane w leczeniu pacjentów w różnym wieku, z różnym rodzajem upośledzenia, którzy są trwale lub czasowo fizycznie lub psychicznie niepełnosprawni. Celem tej formy terapii jest osiągnięcie przez pacjentów maksymalnej samodzielności i niezależności, a w konsekwencji podniesienie jakości ich życia. W realiach funkcjonowania słowackich placówek terapeutycznych jest to immanentny element każdego dziennego programu zajęć. Definicje opracowane na podstawie V. Hotár (red.), *Výchova a vzdelávanie dospelých. Andragogika. Terminologický a výkladový slovník*, Bratysława 2000, s. 276–353.

Metody terapii dewiantów seksualnych stosowane w przeszłości i współcześnie na terenie Słowacji

W realiach funkcjonowania słowackich ośrodków terapeutycznych, w których współcześnie pracuje się z dewiantami seksualnymi, podstawowe procedury lecznicze opierają się na metodach behawioralnych, kognitywno-behawioralnych i dynamicznych, a także na psychoterapii indywidualnej wykorzystującej m.in. biologiczne i farmakologiczne rozwiązania. W przeszłości na terenie Słowacji, która przez kilkadziesiąt lat była częścią większego organizmu państwowego (Czechosłowacji) były również stosowane inne metody leczenia przestępców seksualnych, w tym m.in. metody polegające na ingerencji chirurgicznej.

Metody behawioralne są oparte na założeniu, że dewiacja seksualna jest zachowaniem wyuczonym, dlatego mają one na celu zmianę nabytych pejoratywnych zachowań u pacjentów. W ramach stosowania tej metody respektuje się fakt, że nie jest możliwe doprowadzenie do zmiany preferencji seksualnych osób leczonych. Do najczęściej stosowanych metod behawioralnych, wśród których znajdują się metody opracowane specjalnie na potrzeby leczenia przestępców seksualnych, należy zaliczyć:

- Systematyczną desensytyzację ukierunkowaną na leczenie zaburzeń lękowych i wzmocnienie pewności siebie. Dewianci seksualni doznają stanu niepokoju w kontaktach z dorosłą kobietą, dlatego w tej metodzie może zostać zastosowane ćwiczenie zbliżenia się ich do normalnego obiektu seksualnego.
- Terapię awersyjną polegającą na połączeniu niepożądanego aktywności (np. pobudzenia seksualnego na dewiacyjny bodziec) z nieprzyjemnym bodźcem (np. porażenie prądem).
- Ukrytą sensytyzację, która prowadzi do zwiększenia samokontroli u pacjenta. Osoba poddana tej metodzie leczenia, znajdując się w stanie relaksacji, wizualizuje sytuację o treści parafilii z pełnymi upokorzenia konsekwencjami, dzięki czemu może w przyszłości uniknąć tego rodzaju niepożądanego aktywności.
- Terapię wstydem, w której wychodzi się z założenia, że pacjent po skonfrontowaniu z realiami własnego zachowania, wytworzy u siebie silne mechanizmy obronne przeciwko dalszym dewiacjom seksualnym (np. pacjent jest zachęcany do nagrania własnego ekshibicjonizmu, a następnie prywatnego odtwarzania sobie tego szokującego obrazu).
- Zastępczą sensytyzację, która polega na zaprezentowaniu dewiantowi nagrań telewizyjnych dotyczących konsekwencji — dla sprawcy popełnienia przestępstwa seksualnego (np. scena ujęcia przez wzburzony tłum sprawcy przestępstwa seksualnego i znęcania się nad nim, szczególnie kastracji fizycznej itp.).
- Korygowanie zakresu fantazjowania podczas masturbacji. Pacjent w ramach leczenia jest ukierunkowywany na masturbowanie się bez wzmocnienia swoich fantazji dewiacyjnymi bodźcami.

— Metodę przesylenia. Niepożądana reakcja jest świadomie wywoływana tak długo, aż dojdzie do zmęczenia ośrodków mózgowych u pacjenta (np. fetyszyście udostępnia się mnóstwo damskiej bielizny).

Wskazane powyżej metody behawioralne stosowane w terapii przestępców seksualnych są krytykowane przez niektórych ekspertów, którzy zarzucają im ignorowanie istoty symptomów dewiacji oraz bagatelizowanie znaczenia relacji występującej pomiędzy terapeutą i pacjentem.

Metody kognitywno-behawioralne i dynamiczne są stosowane w terapii opartej na psychologii poznawczej, w ramach której podkreślane jest znaczenie świadomego działania i wykorzystywanie racjonalnej i logicznej argumentacji. W ramach psychoterapii realizowanej na terenie Republiki Słowackiej z udziałem dewiantów seksualnych z całego wachlarza ww. metod najczęściej stosuje się:

- Metodę korekcji zniekształcenia poznawczego. Większość dewiantów seksualnych wytwarza sobie racjonalne wytłumaczenie swojego zachowania (np. u agresywnych dewiantów seksualnych występuje przeświadczenie, że kobieta sama przyczyniła się do zgwałcenia i czerpała z tego przyjemność). Celem terapii jest korekcja błędnego rozumowania pacjenta, występującego w sytuacjach ryzykownych.
- Metodę prewencji recydywy. Pacjent jest proszony o dokonanie zestawienia swoich dewiacji i wskazania sytuacji, które generują u niego występowanie tego rodzaju skrzywień w zachowaniu. Jednocześnie prosi się go o wskazanie prawdopodobnych (subiektywnych) instrumentów i praktyk, które mogłyby stanowić swego rodzaju mechanizm bezpieczeństwa przed występowaniem zachowań dewiacyjnych. Na podstawie tych informacji podejmowane są próby wytworzenia mechanizmów ochronnych i wprowadzanie rozwiązań zastępczych (np. ekshibcjonista, który podczas regularnych spacerów z psem dopuszczał się aktywności seksualnej — masturbacji, prosi o wyprowadzanie zwierzęcia innego członka rodziny, sąsiada itp.).
- Metodę treningu empatii. Zawiera ona założenie, że większość dewiantów seksualnych nie jest zdolna do zrozumienia uczuć i negatywnych emocji, jakie są udziałem ich ofiar. W ramach treningu empatii można stosować np. konfrontację z uczuciami ofiary, uprzytomnienie dewiantowi odniesionych urazów przez ofiarę, zainscenizowanie w sesjach grupowych zamiany ról pomiędzy uczestnikami odgrywającymi sprawcę oraz ofiarę.
- Metodę treningu intymności. Niektórzy dewianci seksualni mają problemy ze zdolnością do przeżywania intymnych relacji z innymi ludźmi, co skutkuje ograniczeniem ich relacji społecznych np. ze strachu przed odrzuceniem. W tym przypadku leczenie koncentruje się także na treningu umiejętności społecznych.
- Metody psychoanalityczne i psychodynamiczne. Na podstawie wyników badań naukowych oraz analizy literatury przedmiotu można dojść do przekonania, że nie ma możliwości zmiany u pacjenta czynników warunkujących dewiację w jego motywacji seksualnej. Jednocześnie

można zgodzić się z obserwatorami i badaczami psychodynamicznego podejścia reprezentującymi pogląd, że istnieje wiele wytłumaczalnych czynników psychologicznych wpływających na kryminogenezę przestępstwa seksualnego, które można zmodyfikować, wpływając tym samym na zmianę nieprzystosowanego społecznie zachowania seksualnego.

Zdaniem P. Weissa zwłaszcza dynamiczna psychoterapia pomaga pacjentowi uzyskać nową optykę postrzegania jego dewiacyjnej motywacji seksualnej, która jawi mu się jako najważniejszy do rozwiązania problem życiowy. Właściwie prowadzona psychoterapia pomoże pacjentowi nauczyć się rozpoznawać sytuacje stwarzające zagrożenia i rozwiązywać je społecznie akceptowanymi sposobami³⁰.

Celem leczenia biologicznego jest stłumienie popędu seksualnego oraz złagodzenie dysfunkcji w motywacji seksualnej, co ułatwia racjonalną kontrolę zachowania seksualnego u pacjenta, a tym samym minimalizuje prawdopodobieństwo wystąpienia zachowań niepożądanych. Należy zaznaczyć, że nie jest to leczenie przyczynowe, bowiem nie można zmienić podstawowej orientacji seksualnej danej osoby. W terapii biologicznej wykorzystuje się farmakoterapię z użyciem antyandrogenów, estrogenów, progestagenów i leków psychotropowych. Leczenie farmakologiczne dewiantów seksualnych jest oparte na hormonalnej manipulacji wybranymi środkami farmaceutycznymi, które wpływają na neuroprzekazniki determinujące zachowania seksualne na poziomie wewnątrzmoźgowym. Przy zastosowaniu powyższych metod leczenia wychodzi się z interpretacji seksu jako potrzeby biologicznej, w związku z czym ich głównym celem jest redukcja tej potrzeby.

Terapia hormonalna jest ukierunkowana na obniżenie produkcji testosteronu, co może zostać osiągnięte różnymi sposobami. Na poziomie przysadki mózgowej ten cel uzyskuje się poprzez wykorzystanie antagonistów LHRH, które mogą blokować działanie hormonu uwalniającego LH. Estrogeny i progesteron mają na zasadzie sprzężenia zwrotnego negatywny wpływ na wydzielanie hormonów przez przysadkę mózgową i podwzgórze. Zmniejszona produkcja hormonu LH i hormonu luteinizującego prowadzi do spadku produkcji testosteronu. Antyandrogeny walczą z testosteronem przy napełnianiu receptora androgenowego, a tym samym hamują jego biologiczne działanie. W leczeniu dewiantów seksualnych estrogeny były wykorzystywane od lat 40. XX w. Ich podawanie przerwano ze względu na występowanie znacznych skutków ubocznych. Obecnie, w zależności od dostępnych zasobów, w terapii wykorzystuje się zwłaszcza octan cyproteronu (lek o nazwie Androcur i Androcur-depot firmy Schering). Mechanizm działania antyandrogenów polega na blokowaniu androgenów, zwłaszcza testosteronu z osocza i ich wpływu na receptory w narządach. Ma to wpływ na zmniejszenie popędu płciowego i pobudliwości seksualnej, wpływa hamująco na erekcję, ejakulację i orgazm a także na satysfakcję seksualną.

---

³⁰ P. Weiss, (red.), *Sexuologie*, Praga 2010, s. 503.

Leczenie psychofarmakologiczne wykorzystujące środki psychotropowe polega na farmakologicznym oddziaływaniu na ośrodkowy układ nerwowy. Ta forma leczenia jest preferowana w sytuacji występowania przeciwwskazań w stosowaniu terapii hormonalnej, do których należy zaliczyć m.in.: wiek pacjenta powyżej 50 lat, uszkodzenie wątroby albo ogólny, zły stan zdrowia. Leki psychotropowe są stosowane również w przypadkach pacjentów z depresją, większą chwiejnością afektywną lub agresją albo w przypadku pacjentów z zaburzeniami obsesyjno-kompulsyjnymi. W praktyce, leczenie psychofarmakologiczne stosuje się zwłaszcza w przypadku ekshibicjonistów, fetyszystów, transwestytów i osób przejawiających skłonności go zachowań agresywnych. Ta forma leczenia jest w większości przypadków łączona z psychoterapią, a zadaniem środków farmakologicznych jest redukcja popędu płciowego przy jednoczesnym wytworzeniu przestrzeni, dzięki której pacjent będzie mógł skupić się na działaniach psychoterapeutycznych.

Zdaniem słowackich i czeskich ekspertów z zakresu seksuologii, farmakoterapia (hormonalna, psychofarmakologiczna) powinna być stosowana: tylko po wyrażeniu czytelnej i świadomej zgody przez pacjenta, zawsze w kombinacji z psychoterapią lub u pacjentów, którzy weszli w konflikt z prawem w wyniku swojego niekontrolowanego zachowania seksualnego i wyrażają zgodę na leczenie, a także wobec osób, które przez swoje niekontrolowane zachowanie seksualne odczuwają wyraźny stres psychologiczny.

Charakteryzując działania podejmowane wobec sprawców przestępstw seksualnych, należy również wspomnieć o rozwiązaniach stosowanych na terenie Słowacji w okresie jej funkcjonowania w ramach jednolitego, dwufederacyjnego organizmu państwowego, tj. w Czechosłowacji. Przede wszystkim trzeba wspomnieć o chirurgii stereotaktycznej i kastracji³¹, którą notabene do dnia dzisiejszego dopuszcza ustawodawstwo Republiki Czeskiej³².

---

³¹ Kastracja została wprowadzona do programu leczenia sprawców przestępstw seksualnych rozporządzeniem nr 276 ministra opieki zdrowotnej Czechosłowackiej Republiki Socjalistycznej z 16 września 1970 r. o interwencji medycznej wobec interseksualistów, transseksualistów i dewiantów seksualnych. Warunkiem przeprowadzenia zabiegu kastracji była dobrowolna, pisemna prośba osoby z zaburzeniami seksualnymi o zastosowanie tej formy leczenia. Dyrektor szpitala, w którym realizowano tego rodzaju zabiegi, po otrzymaniu pisemnej prośby od pacjenta, powoływał komisję w skład której wchodził: urolog, prawnik, seksuolog a sporadycznie również i chirurg plastyczny.

³² Kwestia kastracji jest ujęta w ustawie nr 373 z 6 listopada 2011 r. o specjalnych usługach medycznych. Ten akt prawny, który tworzy łącznie 100 paragrafów, poza terapeutyczną kastracją, opisuje również inne specjalistyczne usługi i zabiegi medyczne, takie jak np. wspomaganie męskiej niepłodności, sterylizację, pulpektomię jąder, zmianę płci pacjentów transseksualnych, interwencje psychochirurgiczne, badania genetyczne, pobieranie i badanie krwi oraz jej składników. Problematyka kastracji i pulpektomii została ujęta w § 17–20 ww. aktu prawnego. W § 17 ustawodawca pod pojęciem kastracji wskazał zabieg medyczny polegający na usunięciu u mężczyzny hormonalnie aktywnej części gonady w celu powstrzymania

Zabiegi z zakresu chirurgii stereotaktycznej (leczenia chirurgicznego mózgu) były realizowane przede wszystkim w latach 60. i 70. XX w. Seksuologowie oczekiwali od rezultatów operacji neurochirurgicznych, np. lobotomii przedczołowej³³, wpływu na międzymózgowie, które uznawali za centrum zachowań seksualnych. Odnosząc się do tej metody leczenia, P. Weiss podkreśla negatywne doświadczenia wynikające z operacji mózgu, jakim byli poddawani dewianci seksualni w latach 1980–1986 w specjalistycznym ośrodku w Pradze. Należy zaznaczyć, że w tym czasie pacjenci częściej wybierali zabiegi stereotaktyczne aniżeli kastrację. Skutkiem operacji bardzo często było ograniczenie lub uszkodzenie funkcji mózgowych, a w wielu przypadkach również śmierć pacjenta. Żadna z przeprowadzonych operacji nie przyniosła zakładanych, satysfakcjonujących rezultatów³⁴.

Kastracja (z łaciny *castratio* — wykleszczenie, usunięcie gonad) jest zabiegiem chirurgicznym, który polega na usunięciu jąder. Slavoj Brichcin w swojej działalności publikacyjnej stosuje również termin „kastracji terapeutycznej”. Dla kastracji w tym znaczeniu można również użyć terminu — obustronna orchidektomia. Podobny do kastracji efekt odnosi również tzw. pulpektomia jąder, operacja w trakcie której jest usuwana aktywna hormonalnie tkanka jąder. Orchidektomia i pulpektomia jąder wyraźnie zmniejszają poziom testosteronu, czego efektem jest m.in. obniżenie sprawności seksualnej i agresji u operowanych mężczyzn³⁵. Nieodwracalnym skutkiem kastracji, poza znaczącym obniżeniem się poziomu

---

jego seksualności. Zabieg może zostać przeprowadzony u pacjenta, który ukończył 25 lat, był karany za popełnienie przestępstwa seksualnego, zdiagnozowano u niego istotne odchylenie seksualne, które w przyszłości może skutkować ponownym sprawstwem tego rodzaju przestępstwa, a przeprowadzone dotychczas specjalistyczne leczenie innymi metodami nie przyniosło oczekiwanych rezultatów. Kastrację wykonuje się na podstawie pisemnej prośby pacjenta oraz na podstawie pozytywnej opinii komisji ekspertów. Pacjentowi, który jest w trakcie przymusowego leczenia zamkniętego lub pozbawionego wolności, zabieg jest wykonywany tylko w szczególnie uzasadnionych przypadkach i to na podstawie o jego pisemny wniosek, pozytywną opinię komisji ekspertów oraz zgodę sądu właściwego terytorialnie co do miejsca wykonania zabiegu. Komisję ekspertów, w skład której wchodzi przedstawiciel ministerstwa, lekarz seksuolog, lekarz psychiatra, psycholog kliniczny, lekarz urolog oraz prawnik zajmujący się prawem medycznym i prawami pacjenta, powołuje się w ministerstwie zdrowia. Zob. ustawę nr 373 z 6 listopada 2011 r. o specjalnych usługach medycznych.

³³ Pod pojęciem lobotomii przedczołowej, należy rozumieć zabieg neurochirurgiczny, który polega na przecięciu włókien nerwowych łączących czołowe płaty mózgowie ze strukturami międzymózgowia. Zob. L. Bello, E. Fava, G. Carrabba, *Present days standards in microsurgery of low grade gliomas*, „Advances and Technical Standards in Neurosurgery” 2010., nr 35, s. 113–148.

³⁴ Źródło: wywiad z prof. zw. dr hab. Petrem Weissem, psychologiem klinicznym, seksuologiem i psychoterapeutą z Wydziału Filozofii Uniwersytetu Karola w Pradze. Wywiad przeprowadził J. Dworzecki 27 kwietnia 2011 r.

Wywiad niepublikowany — w zbiorach autora: J. Dworzeckiego.

³⁵ S. Brichcin, *Terapie pedofilnych osób*, Praga 2000, s. 178.

testosteronu we krwi, jest również bezpłodność pacjenta. Należy podkreślić, że zabieg nie pozbawia w pełni popędu seksualnego, o czym świadczą wyniki badań przeprowadzonych z użyciem falopletyzmografu³⁶.

Jedną z zasadniczych przesłanek, która zdaniem słowackich seksuologów eliminuje w praktyce kastrację na terenie Republiki Słowackiej — poza brakiem nowych regulacji prawnych odnoszących się w tym zakresie do dewiantów i przestępców seksualnych, jest fakt, że po przeprowadzonym zabiegu, dochodzi zarówno do niekorzystnych zmian somatycznych, jak i psychicznych w organizmie pacjenta. Jednocześnie nie dochodzi do żadnych oczekiwanych zmian w psychoseksualnej osobowości pacjenta, np. jego tendencje do zachowań sadystycznych nie znikają czy też nie zmienia się preferowany obiekt seksualny z dziecka na kobietę.

Kompleksowe leczenie dewiantów seksualnych ma na celu uzyskanie jak największej liczby informacji dotyczących ich seksualnej motywacji. Kompleksowa terapia seksualna spełnia swoją rolę, jeżeli leczenie szpitalne jest w pełni skorelowane z kontynuacją terapii w formie ambulatoryjnej, tworząc tym samym platformę dla prewencji trzeciorzędowej.

Zakończenie

Aktualna wielowymiarowość istniejących bądź potencjalnych zagrożeń zobowiązuje każde państwo do nieustannego doskonalenia własnych działań i modyfikowania narzędzi natury prawno-organizacyjnej, wykorzystywanych rozpoznawaniu oraz wykrywaniu wszelkich deliktów oraz przeciwdziałaniu im. Ta sytuacja jest głównym katalizatorem występowania swego rodzaju specjalizacji organizacyjno-instytucjonalnej, w tym stosowania systemów, których poszczególne komponenty wykonują zadania w sferze szeroko pojmowanego bezpieczeństwa publicznego.

Podejmowane wielopłaszczyznowo na terenie Słowacji działania profilaktyczne w ramach krajowych założeń z zakresu prewencji kryminalnej, w tym skorelowane wokół problematyki przestępczości skesualnej, stanowią swoisty układ naczyń powiązanych. Pośród immanentnych komponentów tworzących cały system profilaktyki zagrożeń tą formą przestępczości, należy wskazać nie tylko instytucje administracji państwowej (m.in. Korpus Policji) czy samorządowej (m.in. Miejskie Ośrodki Wsparcia Ofiar Przemocy), ale również i organizacje społeczne (m.in. stowarzyszeni stowarzyszenie pn. „Nie Jesteś Sam”) jak również agendy międzynarodowe (UNRIC³⁷, UNHCR³⁸).

---

³⁶ Falopletyzmograf to urządzenie, które za pomocą impulsów elektrycznych bada i reguluje popęd seksualny.

³⁷ UNRIC, ang. *United Nations Regional Information Centre* — Regionalne Centrum Informacji Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Europy Zachodniej z siedzibą w Brukseli.

³⁸ UNHCR ang. *United Nations High Commissioner for Refugees* — Wysoki Komisarz Narodów Zjednoczonych do spraw Uchodźców.

Inicjatywy terapeutyczne podejmowane na terenie Republiki Słowackiej wobec sprawców przestępstw seksualnych, współcześnie nie są nacechowane działaniami o inwazyjnym charakterze. Ich specyfika polega raczej na oddziaływaniu psychoterapeutycznym, w ramach którego wiodące są terapie (indywidualne lub grupowe) z udziałem pacjentów i specjalistów (psychologów klinicznych, seksuologów) paralelnie połączone z leczeniem farmakologicznym. Opisane powyżej słowackie rozwiązania, przynoszą wymierny efekt w postaci znaczącego ograniczenia recydywy kryminalnej odnoszącej się do tej formy przestępczości.

Słowa kluczowe: Republika Słowacka, przestępczość seksualna, prewencja kryminalna, dewiacje seksualne

Keywords: The Slovak Republic, sexual crime, crime prevention, sexual deviations

Streszczenie: Artykuł przedstawia problematykę przestępczości seksualnej na terenie Republiki Słowackiej oraz wybrane działania i inicjatywy profilaktyczne oraz terapeutyczne podejmowane w tym kraju wobec ofiar i sprawców przestępstw seksualnych. W materiale wykorzystano dane statystyczne pochodzące z Centralnego Rejestru Korpusu Policji Republiki Słowackiej odnoszące się do przestępstw seksualnych. Tekst został stworzony na podstawie słowackiej i czeskiej literatury przedmiotu. Materiał jest kierowany do osób naukowo i zawodowo zajmujących się problematyką przestępczości, do studentów kierunków: kryminologia, prawo, psychologia, jak również do wszystkich innych czytelników, którym kwestie bezpieczeństwa publicznego są szczególnie bliskie.

Summary: The article presents the problem of sexual offenses in the Slovak Republic and selected activities and initiatives of preventive and therapeutic undertaken in this country to the victims and perpetrators of sexual offenses. The material used statistical data from the Central Register of the Police Corps of the Slovak Republic relating to sexual offenses. The text was created based on the Slovak and Czech literature. The material is directed to people scientifically and professionally dealing with crime, to students of Criminology, Law, Psychology as well as to all other readers, where issues of public safety are particularly close.